

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository



Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտեղծագործական համայնքներ
նչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

Արմ.

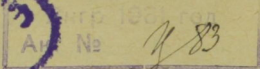
2-33262

2-33262

ՏԿԱԼԻԶ-ԴՆԵՊՐՈՎՍԿԻՅ

ՀԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅԱՆ ՈՐԵՆՔԸ

A 7934



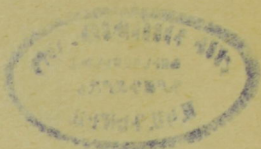
ԿԿԵ.

№ 21243

ԽՍՀՄԻ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆ. ԿԵՆՏՐՈՆ. ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ
ՄՈՍԿՎԱ

1930

Физик. в. в. в.



Главлит № А—77153

Заказ № 2493

Тираж 5.000

Книжная ф-ка Центриздата Народов СССР. Москва,
Шлюзовая набережная, 10.

I

Դիշերը պարուրեց թփերն ու ծառերը: Ճանապարհի յերկու կողմերում նրանք ատամնավոր պատեր դարձան: Դլխի վրա միայն յերկնքի մի խղճալի պատառն ե, մութ — գորշավուն չթի պես՝ ծածկված սպիտակ կետերով՝ աստղերով:

Դժվար ե գնալը:

Խոնավությունը զգեստիդ տակն ե անցնում, մարմինդ ճահճային դոլորչիով տենդում ե: Թփուտները քթիդ են խփում և գլուխդ մաղում ե հոգնածությունից ու թմբիրից: Ճանապարհը նեղ ե՝ խսկական շավիղ: Այստեղ ել ճուղքերն են ճանկոտ թաթերի նման ճանկոտում յերեսդ և ուսերդ ու մտրակում ազդրերիդ:

Դժվար ե գնալը, մինչդեռ պետք ե: Այդպես մի հրաման դուրս յեկավ և այդ հրամանի մեջ ասված եր. «Բուխտայի վաշտին առաջադրում եմ Յերկաթե դիվիզիայի 25-րդ գնդի հետ միասնական գործողություններով սրընթաց գրոհել հակառակորդի թևի վրա և թիկունքն անցնելով՝ վոչնչացնել նրան»:

Բոլորը գիտեյին վոր դեպի գործ են գնում և այդ գործում մեծ կարևորություն և զաղտնիք կա։ Բայց բոլորը հոգով ու գիտակցությամբ չընդունեցին նրան։ Գոնե Վասկա Կոժուխինը այդ յեզրակացության յեկամ՝ յերբ լսեց զորամասի պետ Կրուտիկովի և կարմիր բանակային Իվանյուկի խոսակցությունը։

Իվանյուկը ասում էր.

— Ու՛ր ելի. վոչ ուտել, վոչ քնել, զազանների պես զիշերները քարշ ենք գալիս։

— Ինչ է, չգիտեմ... են կողմն ենք գնում... Բուխտան է տանում,—պատասխանեց նրան զորամասի պետ Կրուտիկովը,—ենպես վոր գլուխ չի մնա վրեքս։

Վասկան գնում էր նրանց փողքով։ Եդ խոսքերը վոնց վոր դանակով տվին նրա սրտին։ Ուզեց նրանց մի վիրավորական բան ասել, բայց լռեց։ Միայն նայեց նրանց կողմ, կարծես թե մի հայացքով ուզում էր նրանց ջարդել։ Կրուտիկովին ել, Իվանյուկին ել նա լավ գիտեր։ Հեղափոխությունը նրանք ընդունեցին ըստ իրենց, ստամոքսի խաթրու։ Դազանակը կարող էր միայն նրանց ստիպել աշխատել, են ել հին բանակում կար։ Իսկ Կարմիր բանակում ամեն բան հիմնվում է գիտակցության վրա։ Բայց Կրուտիկովի և Իվանյուկի գիտակցությունն իրենց արտից ու հանդից

դենը չեր կնուժ: Ձեր գնում նրա համար, վոր
նրանց գոմ ու հանդում և ձիեր և կովեր կային
և հետո քառասուն դեսյատինի չափ ել հող:
Նրանք՝ նայում եյին յետ իրենց կուշտ անցյալին
ու նրա մեջ իրենց համար ինչքան ասես և՛ արև
կար և լավ ուտեստ:

Վասկան իսկույն ճիշտ հիմնավորեց նրանց
քրթմնջոցը, և ինքն իր մեջ վճռեց — «ավելորդ
չի լինի այսպիսի բողոքներին մտիկ տալը»:

Ինքը Վասկա կոժուխը, նույնպես գյուղացի
յեր: Միայն թե նրա մտքերը իրենց գոմ ու
հանդից դուրս եյին թափվում, վոնց վոր պղնձում
բերնե-բերան լցված ապուր՝ նրանք ձգվում եյին
ինչպես թարմ հոսանք դեպի կապտավուն հեռուն:
Յեւ այդ հեռվում նրանք շատ մարդիք և շատ
քաղաքներ եյին վողողում: Վասկային իր կյանքը
մանր ու չնչին և թույլ եր թվում, վոնց — վոր
դաշտի քամու բերանն ընկած մի փետուր: Բայց
հենց նույն կյանքն ուրիշ ուրիշ իմաստ եր ըն-
դունում, յերբ Վասկան խորասուզվում եր այն հեռ-
վում, վորի միջով մտքերը հոսում եյին և վորի
մեջ ինչպես աղջկա ժապավենագարդ վարսափըն-
ջեր, հյուսվում եյին շատ քաղաքներ և շատ
մարդկային կյանքի խտացումներ: Նրան թվում եր,
վոր գործարանային ծխնելույզները ինչպես շալի-
կաներ ամրացնում եյին այդ տարրերինակ վար-

սասիւնները և չեյին թողնում նրանց փռվել այդ աղջկա, — կյանքի լայն ու գեղեցիկ ուսերի և կրծքի վրա:

Գյուղում վասկային հարգում էին իր լրջության և հասարակական ջիղ ունենալու համար: Իսկ ծերունիները հենց նրանից էին բանսովորում: Վասկան աղջկերանցն էլ եր դուր գալիս: Գուցե նրա համար, վոր նրա կազմվածքը կարծես թե դարբինն էր կոփել, վոր քայլվածքը ուղիղ եր, ծանր, վոր մազերն ասես կուրբով եր շաղաղված և թվում եր վոր նրանց սև ողակները ահա-ահա կթափվեն շուրջը, հենց վոր գլուխը ցնցի: Հիմա յերբ նա իր նկարը տունը ուղարկեց՝ աղջկերքը բոլորովին խելքահան յեղան: Պառաւ մայրը գրում եր նրան:

«Բոլորը գալիս են ու մտիկ տալիս, իսկ Մալանյան լաց ել յեղավ... Արծիւ ջանիդ մատաղ, յեկ վոր հարս ունենամ տանս»...

Յեւ ինչպէս Մալանյան լաց չլիներ:

Մի անգամ չեր, յերկու անգամ չեր վոր վասկան նրա հետ դուրս եր գալիս աստղերին մտիկ տալու: Ենպես եր լինում, վոր նստում էին կեռասենու տակ գրկախառնված: Մալանյան համբուրում եր վոր տեղ վոր ուզում եր, — առանց հարցնելու՝ չարաճճի քամու պես: Հետո յեկ գլուխը ուսի վրա յեր խոնարհում, ջերմ վարսա-

փնջերով նրան համակում, իսկ ասլա հանդարտ-
վում, վոնց-վոր ծուլ եր լինում՝ նոր խորաման-
կության համար: Միայն մատներն եյին մեղմորեն
զանգուրները վոլորում-վոլորում և դողում վախ-
լուկ քնքուշությամբ...

Մալանյան սպասում ե: Սողում են մաշող
րուպեններն ու ժամերը: Քամին կեռասնու ստվերը
անձայն որորում ե: Մալանյայի սրտում սո-
ղոսկում ե վախկոտ կասկած, խանդ, տրտմու-
թյուն և նա շշնջում ե Վասկայի ականջին,
այրելով իր շուրթերի ջերմությամբ Վասկայի
յերեսը:

— Վասկա, իմ սիրելի, իմ անուշ: Գուցե յես
լավ չեմ, գուցե ջերմ չեմ համբուրում քեզ:

Վասկան հավաքում ե իրեն և կարծես վա-
խեցած՝ շտապով ասում ե.

«Ախ չե Մալանյա. յես ուրիշ բանի մասին եյի
միտք անում: Տեսնում ես, Մալանյա, կյանքն
արմատից փոխվում ե... Մի տեղ հիմքերը ճռն-
չում են, իսկ մյուս տեղ ամրանում են նոր հիմ-
նաքարեր... հա, նորերը: Ամեն ինչ վերակառուց-
վում ե, հասկանում ես, քնդհանուր գործում
ամեն մեկն իր տեղն ունի... իսկ... մենք... յես...
դու հասկանում ես...

— Չեմ հասկանում, ինչ ես ուզում ասել, —
շշնջում ե Մալանյան՝ մտախոհ...

— Դե, գուցե ենպես, չեմ յես... Ասենք մի հարցնի... Ավելի լավ ե եսպես:

Յեւ նորից խոնարհում ե գլուխը, նստում անշարժ: Միայն մատներն են ջաձկորեն մազերը վրդովում: Իսկ Մալանյան հառաչում ե, ավելի մոտ ե հակվում դեպի նա, և վոնց վոր հանդարտ-վող քամի՝ փաղաքշում ե նրա գանգուրների սև ողակները:

Եւ ինչպես լաց չլիներ Միլանյան: Իսկ մի գուցե՝ վոչ միայն նա...

Վասկան գնում եր և ականջ դնում, բայց վոչ կրուտիկովը, վոչ Իվանյուկը խոսակցությունը չաբունակեցին և զորամասում վոչ վոք չպատասխանեց: Իվանյուկը ինչ-վոր փնթփնթում եր քթի տակ, չեր հասկացվում՝ ուշունց ե տալիս, թե ինչ, Բայց մըթմըթոց յեղավ և դրա համար ել Վասկային հասկանալի դարձավ, վոր Իվանյուկը վաշտում աչքի յեր ընկնում նրանով, վոր շատ ուտում եր, շատ քնում և դժգոհությամբ եր կատարում ամեն մի աշխատանք: Վասկան նրան գո՞ յերբեք չեր տեսել, Հաջորդ բոլային Վասկան մտածեց Բուխտայի, — վաշտի հրամանատարի մասին: Չգիտես թե ինչու, նա ցանկացավ մի ականթարթ նրան դնել Իվանյուկի և կրուտիկովի կողքին, վորպեսզի ավելի վառ կերպով նրա գիտակցության և զգացմունքների մեջ տպավորվի այն տարբերությունը,

վորը կար նրանց միջև: Բուխտան Վասկային
թվում եր մեծ և նույնիսկ անհասանելի մարդ:
Վասկան շատերի պատմածներից գիտեր, վոր
Բուխտան հանքահորերից ե, վոր նա մեծ քաջա-
քազործություններ ե կատարել, վոր կրծքի
յերկու կլոր շքանշանները նրան տրված ե
հենց իրա՝ Լենինի կողմից: Վասկան գիտեր
նույնպես, վոր Բուխտան անյերկյուղ ե, վոր
նա մշտական աշխատանքի մեջ ե և միշտ իր
տեղում: Վասկան չեր իմանում, թե Բուխտան
յերբ ե քնում: Վորպեսզի այդ հարցն իրեն հա-
մար վճռի, նա մտածեց, վոր բուխտան յերևի
իսկի յել չի քնում: Վասկայի յերևակայության
մեջ, չգիտես թե ինչու Բուխտան շոգեմեքենայի
պատկեր եր հարուցում: Յերբ մանուկ հասակում
նա դեռ կով եր արածացնում, ասես նրան քա-
շում եյին յերկաթուղային գծերը, մեքենան նա-
յելու համար, դեռ հեռվից նա նկատում եր մթնա-
վուն ծուխը և թափով նետվում եր դեպի թումբը:
Ինչ-վոր տարրինակ զգացմունքներ մղում եյին
նրան, ավելի մոտենալ և Վասկան գծերից յեր-
կու քայլ հեռավորության վրա յեր կանգնում:
Վառվող հայացքով նա կլանում եր թռչող շո-
գեմեքենայի պողպատեղեն ուժը և չեր կարող
թագցնել իր հիացմունքը: Նրա փոքրիկ ուսերը
ցնցվում եյին, շնչառությունը ալրող եր դառ-

նում, և սիրտը արագ-արագ խփում եր, կարծես ուզում եր ըմբռնել մեքենայական մղիչների ծանր չափը: Ահա բարձրագույն, խլացուցիչ սուլոց: Կովը թոթվելով գլուխը, վայրի կենդանական անմատոթյամբ, նետվում ե մի կողմ և կոխտուում հասած գարին: Միայն գլուխն ու յեղջուրներն են շեկ, փլիքած և մակերեսից յերևում: Իսկ Վասկան կարծես հմայված, կանգնած ե անխոս և վորսում ե հրեշի մոտենալու ամեն մի ակընթարթը: Յեվս մի վարկյան, ու շոգեմեքենան անցավ մոտից: Քամու ծանր ակիքն ընկնում ե Վասկայի վրա, լցնելով նրա աչքերը ամբողջ մի բուռ ավազ և փոշի: Մշուշը կուրացնում ե նրան. Վասկան սրբում ե դեմքը, մաքրում ե ավազն ու թափված արցունքերը և յերբ նորից բաց ե անում բորբոքված կուպերը, շոգեմեքենան արդեն հեռու յե: Նա համարյա թե չի յերևում: Նրա պոչը սողում ե տափաստանային հեռվում՝ ուր-վականի պես:

Այդպիսի շոգեմեքենական հզորություն, նրան թվում եր թե հիշեցնում ե Բուխտային: Կայաբանից կայարան նա ճիշտ ճանապարհ եր բաց անում, կենտրոնացնելով մարդկային ջանքերը: Բոլոր վագոնները՝ կարմիր բանակայինները անխուսափելիորեն գնում են նրա յետեից, կարծես ամբաջած են նրա հետ անտեսանելի, յերկաթյա

շղթայով: Վայ կտրվողներին կամ գծից դուրս
նետվողներին: Նրանք կտրորվեն, կվշրվեն և
վար կթռչեն բարձր թմբի զառիվայրով:

— Հարկավոր ե իսկական և ամուր վագոն
լինել, — վճռում ե նա, — և այն ժամանակ ամբողջ
գնացքը կսլանա մինչև նպատակը — կայարանը:

Վասկան տնասելի հավատով լցված դեպի
Բուխտան և դեպի իր հրամանատարը, վաշտի
բոլոր ապրումներին արդարացում եր գտնում:

«Նա հզոր ե... Մերն ե. նա մեզ կհասցնի
ուր վոր պետք ե»:

Բայց հենց դրանումն ել նա գտնում եր զո-
րամասի պետ կրուտիկովի և Իվանյուկի հանցա-
գործությունն ու անհիմն տրտունջը:

II

Յերբ արդեն քսան կիլոմետր անցել եյին,
լուսաբացը նշմարվեց: Առջևում զծագրվեցին մար-
դագետինները խաչաձև ձգված ճանապարհներով:
Դրանցից մեկով անցնում եր վաշտը, իսկ մյուսը
գնում եր մի կողմ՝ դեպի սոսիների անտառը:
Այդտեղ վաշտը կանգ առավ: Մի կողմում Բուխ-
տան հրամանատարներին կիսաձայն ինչ վոր բան
եր ասում: Յերբ նա վերջացրեց դասակապետ
Նազարչենկոն մոտեցավ կրուտիկովին և ասաց.

— Կրուտիկով, ահա քեզ առաջադրություն:
Հավաքիր քո զորամասը և գնդացիդ և առած

գնա ես ճանապարհով: Ենտեղ տաս վերստի վրա
գյուղ կա: Ծամբի մի կողքում անտառ ե և
ճահիճ: Ինչքան կարելի յե արագ գնա, մինչև
կհասնես գյուղի առջևի պուրակը: Հետախուզիր
այնտեղ: Յեթե սպիտակները կառաջանան այդ ճա-
նապահով, նրանց առաջ փակիր մինչև ժամը
10-ը: Մեռիր և բաց մի թողիր, թե չե ամբողջ
վաշտը կկործանես: Հասկացա՞ր: Դրանքց հետո
կմիանաս մեզ:

— Հասկացա, — թմրած պատասխանեց Կրու-
տիկովը:

— Ուղևորի՛ր հենց հիմա: Մի մոռանա, վոր
քեզ վրա ամենապատասխանատու խնդիրն ե
դրվում: Ի միջի այլոց՝ հայտնեմ քեզ... — այստեղ
դասակապետը թեքվեց և նրա ականջին շշուկով
ասաց:— Մենք ամբողջ վաշտով գնում ենք ան-
տառը, հարավից նրանց շրջապատելու, — և բարձր
ավելացրեց — մտիկ տուր հա:

Վասկան մոտիկ եր կանգնած և ամեն ինչ
լսեց: Դասակապետը հեռացավ:

Կրուտիկովը կարծես թե կծկվեց և անվճռա-
կանորեն կանչեց,

— Ի՞նչպես. բոլորը այստեղ են թե չե:

Նրան պատասխանեցին, իսկ Իվանյուկը
քրթնջոցով մերահիշոց տվեց: Կրուտիկովը ասաց:

— Քնշ տվեք գնդացիքը: Դե... գնանք.

Զորամասը պոկվեց վաշտից: Կրուտիկովը ինչ վոր անհամարձակ շփոթված, դողում էր, խոսում էր ընկած ձայնով: Սօդ պատճառով, թե մի գուցե ուրիշ պատճառով զորամասն իր հետ տարավ ճնշված տրամադրութուն: Մի ինչ վոր թագնված յերկյուղ, Վասկան իսկույն, չգիտես թե ինչու, մտածեց վոր դասակապետը սխալվեց այդպիսի մի կարևոր գործի համար Կրուտիկովին ընտրելով: Նա ուղում էր արդեն բաժանվել և զեկուցել դասակապետին իր կասկածների մասին, բայց հանկարծ վորտեղից-վորտեղ ուղիղ զորամասի առաջ հայտնվեց Բուխտան: Ինչպես լարը մկրատով՝ նա խոսքը կտրեց, նայելով բոլորին ինչ-վոր միանգամից: «Տղերք, մտիկ տվեք, հա՛», և ճիշտ այնպես արագ անհետացավ ինչպես վոր յերևացել էր:

Վասկան մտիկ տվեց վաշտին և հանկարծ հայտընված Բուխտային՝ և անսպասելի կերպով զգաց իր հոգում նույն զգացումը, ինչվոր նա ունեցել էր սուրացող շոգեգնացքից հետո: Նրա կոկորդը կարծես թե բռնվեց և մարգագետինը թվաց ավելի խավար: Արագորեն արձակելով շինելի ոձիքը, նա հաստատ առաջ շարժվեց:

Զորամասը ձգվեց դեպի անտառը: Նորից յերկու կողմում ծառերի ատամնավոր պատը: Նրանից դենը վոչինչ չեր կարելի նկատել: Դա ել ավելի

ծանրացրեց կարմիր բանակայիններին ընդհանուր
 տրամադրությունը: Իսկույն շարժումն ինքն իրեն
 դանդաղեց: Կրուտիկովը գնում եր կռացած, շուրջը
 մտիկ տալով, կարծես սպասելով վոր անա նրա
 վրա ամեն կողմից կգոռան «խփիր»: Վոչ հետա-
 խույզներ և վոչ ել ուրիշ տեսակի իրական սահ-
 պանության միջոցներ նա ձեռք չառաւ: Վասկան
 տեսաւ այս բոլորը, տեսաւ նույնպես, վոր ինչ-
 քան ավելի յեն գնում, այնքան ավելի յե Կրու-
 տիկովը դանդաղացնում իր քայլերը, այնքան
 ավելի հաճախ ե նա կանգ առնում, յերկար լուում
 ե, վերջապես ասում. «կարելի յե», և նորից առաջ
 անցնում: Վասկային այդ սկսեց չարացնել: Մի
 անգամ նա ուզեց ուղղակի Կրուտիկովի յերեսին
 ասել, վոր նա կամ վախկոտ ե, կամ չի ուզում
 իրագործել հրամանը: Բայց նա զսպեց իրեն և
 դիտելով առաջ գնաց: Ժամանակն անցնում եր:
 Առջևում ինչպես այն անգամին վաշտի առաջ
 գծագրվեցին մարգագետինները: Դրեթե բոլո-
 վին լուսացաւ և դեմի մարգագետնում կարելի յեր
 նշմարել սև բիծ: Յերբ տառնյակը հասաւ այն-
 տեղ, Վասկան բարձրաձայն վորոչեց վոր այստեղ
 քիչ առաջ ինչ-վոր մեկը յեղել ե, քանի վոր
 խարույկը բավական թարմ եր և խոտը դեռ չեր
 բարձրացրել: Նման փաստի յերևան գալը խու-
 ճապի մատնեց Կրուտիկովին, նա անվճռականու-

Թյան մեջ եր հետագա առաջանալու վերաբեր-
յալ, Իվանյուկը նկատելով այդ, իսկույն առաջար-
կեց մնալ մարգագետնում և սպասել այստեղ մինչև
ժամի 10-ը, իսկ այն ժամանակ վերադառնալ
յուրայինների մոտ: Կրուտիկովը հայտնեց, վոր
իսկապես լավ կլինի մնալ այստեղ:

— Կարծես թե տասնևհինգ մարդ կարող ե
նրանց դեմը բռնել. իսկ մի գուցե նրանք այն-
տեղ անհաշիվ են, — ասաց նա:

Վասկան զգաց թե ինչպես Կրուտիկովն առա-
ջադրությունը կատարելուց խուսափում ե: Նա
նայեց կարմիր բանակայիններին, բայց տրա-
մադրությունների ծանրությունը և յերկյուղը
չափազանց ակնահայտ եր: Վորպեսզի վորևե
ձևով Կրուտիկովի ախալը ուղղի, Վասկան առա-
ջարկեց:

— Ընկեր պետ, թույլ տվեք ինձ մինչև գյուղը
հետախուզել: Առանց բան ու գործի տխուր ե, —
և ծիծաղեց խորամանկ ձևով: Բայց նրա խորա-
մանկությունը վոչ վոք չհասկացավ: այլ միան-
գամից բոլորը կարծես թե ուրախացան:

Կրուտիկովը հավանություն տվեց առաջարկու-
թյանը և այն ժամանակ Վասկան հայտարարեց.

— Ո՞վ ինձ հետ կցանկանա գալ:

Վասկայի կանչին արձագանքեցին ութ մարդիկ:
Կրուտիկովը թույլ տվեց միայն յերկուսին գնալ, —

Վասկային և Գորնով Մատվեյին։ Վասկան գոհ էր, վոր իր հետ գալիս է Մատվեյը. վորին նա գիտեր վորպէս լավ ընկեր, վորն ընկերոջը դժվարության մեջ չի թողնի և իր գործն ազնիվ կերպով և կատարում։ Ջննելով գենքերն յերկու ընկերները իրար նայեցին։ Վասկան ժպտաց նրան սիրալիլ կերպով։

— Քայլենք, Մատվեյ, — և դառնալով պետին ասաց.

— Այնուամենայնիւ կրուտիկով, թե վոր Բուխտան կիմանա...

Կրուտիկովը թույլ չտվեց նրան վերջացնել.

— Եստեղ յես եմ հրամանատարը։

Վասկան և ընկերը գնացին։

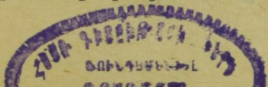
III

Կրուտիկովը միտք էր անում և նրա մտքերը բոլոր մնացածները կարդում էին։ Առաջադրության կատարումը արդեն մնաց հետին պլանում։ Կրուտիկովը մտորում էր միայն այն մասին, թե վոնց անի վոր դասակապետը և մանավանդ Բուխտան չիմանան վոր նա ըստ եյության հրամանը չի իրագործել։ Յերջանկություն կլինի յեթե սպիտակը չգա, իսկ յեթե գա։ Ախր պատերազմում յերջանկությունը այնպէս սակավ է լինում։ Բայց ժամանակը անցնում էր, արդեն ժամը վեցն էր։

ԱԻ 7934
Մի ժամից ավելի յեր ինչ վասկան ու Մատվեյը
զնացին: Վոչինչ չեր լսվում: Յեւ կրուտկովին
ամեն ինչ չափազանց պարզ և հասկանալի թվաց:
Յեւ իսկապես, մինչև անգամ թռչուններն ելին
յերգում: Իսկի պատերազմի նման չեր: Ի՞նչ սպի-
տակներ, ինչ բան: Յեւ կրուտկովը սկսեց նիւ-
հել, մանավանդ վոր Իվանյուկը հենց մի գլուխ
խոժիպանում եր: Չկամենալով մաքառել նիրհի
դեմ կրուտկովը կարմիր բանակայիններից մեկին
ասաց:

— Լավ կլինի դու մտիկ տաս, իսկ մենք մի-
քիչ քուն առնենք. մի բան կլինի թե չե՝ ար-
թնացրու, — այս խոսքերով նա քնեց փորի վրա
և նրա խոնփոցը ձուլվեց Իվանյուկի խոնփոցին:
Շուտով ողակը քնեց: Չքնեց միայն այն կարմիր
բանակայինը, վորը նշանակվել եր հերթապահու-
թյանը: Նա կարծես թե վորսում եր ինչ-վոր
հեռվում թագնված անտառի սարսափելի դադու-
նիքները: Մենակ մնալով, նա առանձնապես պա-
հանջ զգաց մասսայում լինել: Նրան թվում եր,
վոր ինչ վոր մեկը դիտում ե իրեն, վոր այդ
ինչ վոր մեկը, շուտով կվճռի և վեր կկենա վոր-
պես անհաղթելի ճակատագիր:

Կարմիր բանակայինը մի քանի անգամ ուզեց
զարթնեցնել տղերանց, բայց միշտ թողնում եր
ելի մի ըոպեյով... Չափազանց առատ, հարազատ



և մոտիկ բնությունն եր նրա շուրջը, չափազանց մեղմիկ եր առավոտը և արևը փաղաքշող: Եւ ինչ գաղտնիքներ: Վոր ջհաննամից կարող ե սպիտակը յերևալ: Անտառ ե և անտառ, առջևումն եւ Վասկան ու Մատվեյը:

Կոպերը հոգնեցին նայելուց, ուզում եր գլուխը հենել ինչվոր բանի: Այն ժամանակ, կարմիր-բանակայինը պռկեց և գլուխը դրեց արմունկին: Մեղմորեն լողում եր մարգագետինը: Անտառը վոնց վոր եւ ավելի մոտեցավ: Վերջապես նա բոլորովին իր գլխի վերև փակվեց: Պարզ ե վոր վոչ վոք չի տեսնի: Ինչ լավ ե այստեղ, խավարի մեջ, անտառային թավատում:

VI

Վասկան և Մատվեյը հեռացան յերեք կիլոմետր: Արդեն առջևում բացատը նշմարվում եր: Վասկան շտապում եր, իսկ շտապելու կարիքը կար: Ահա վերջին ծառերը: Ահա լույս իսկ լույսի մեջ... Ինչ ե այդ... Մի ակնթարթում Վասկան և Մատվեյը ընկղմվեցին ճանապարհի կողքի թփուտներում: Նրանց մոտից անցավ հեծելագործի մի դասակ, մոտ տաս մարդուց սպայի գլխավորութայամբ:

— Պառկիր եստեղ, իսկ յես ենտեղից նայեմ գլուղին:

Նա արագ թփերի մեջ սուզվեց: Շուտով նրա առաջ բացվեց հարթություն, մաքուր առանց թփիկների, ամի նման: Հեռվում գյուղական երյերևում, գինվորական խոհանոցները ծխում էին: Շուրջը թամբած ձիեր էին: Զինվորները յետ ու առաջ էին գնում: Խոհանոցների և ձիերի թվից Վասկան արագ վորոշեց «գնդից վոչ պակաս» և վերջին անգամ նայելով՝ ավելացրեց. «Այ, եստեղ պիտի գնդացիք լինեք»: Նորից թփերի մեջ սուզվեց: Ճանապարհի կողքով նա Մատվեյի հետ ինչքան ուժ ուներ վազում եր. «Կհասնեմ. չե. չեմ հասնի: Կգրավեն գնդացիքը, բոլորին կմորթեն», մտածում եր Վասկան և վազում ավելի ուժգին: Մատվեյը հազիվ հասնում եր նրա յետևից: — Իմ նշանի համաձայն կանես ամեն ինչ: Գնդացիքը հարկավոր ե խել, — նետեց նա առաջ սուրավով:

Հանկարծ՝ կրակոց. — մեկ, յերկու: Յերկու կրակոցն ել դասակի կողմիցն եր: Վասկան գիտեր, վոր այնտեղ մեծ դժբաղատություն ե կատարվում և զրա համար ել ավելի ուժգին վազեց: Նա մտածում եր, վոր դեռ կարելի յե Կրուտիկովի սխալը ուղղել: Միայն թե գնդացիք լինեք: Հենց միայն այն միտքը, վոր գնդացիքը սպիտակները խել են, — արյունը խփում եր գլխին: Նրա մեջ ծնեց ինչ վոր անընկճելի հանդգնություն

և չարություն: Հաղիվ կարողացաւ նա ժամանակին իր կատաղի վագքը կանգնեցնել, յերբ բացվեց մարգագետինը և իրեն շատ մոտ՝ հնչեցին խուփեր:

— Ե՞, ի՞նչ ինչ ելիք մտադիր անել դուք ձեր ողակով:

Վասկան բացեց թիւերը: Սպան հարցաքննում եր կրուտիկովին: Կրուտիկովը ճիշտ կրկնեց այն առաջադրությունը, վորը տվեց դասակապետը: Վասկայի սիրտը խփեց, կարծես ուզում եր դուրս թռչել: Արյունը յերեսին տվեց: Ձեռները սեղմեցին հրացանը, բայց նա իրեն զսպեց:

— Իսկ Բուխտան, — նորից հարցրեց սպան:

Կրուտիկովը տվեց վաշտի ճշգրիտ առաջադրությունը: Յերբ սպան գլուխը որորեց, Կրուտիկովը կարմիր բանակայինների վկայությանը դիմեց: Նրանք յոթն ելին: Չորսը պառկել ելին հեռվում, սպանված և կտրտված: Կարմիր բանակայինները լռել ելին, իսկ Իվանյուկը հանդուգն ավելացրեց. —

— Ճիշտ ե: Յես ինքս լսեցի: Հարավային կողմից այս անտառը պիտի պաշարեյին:

— Շատ ուժեր ունի:

— Հինգհարյուր հետևակ գինվոր, — պատասխանեց Կրուտիկովը:

Իվանյուկը ուղղեց.

— Չհաշված մեր ողակը:

— Հը՛մ— լսի՛... Կոմունիստներ շատ կ'մն
ձեր մեջ:

Կրուտիկով և Իվանյուկ իրար վրա տալով
պատասխանեցին.

— Վաշտում շատերը կան, ինքը Բուխտան
կոմունիստ է: Մենք ինքներս կոմունիստներին
դեմ ենք: Վաղուց ձեր կողմն անցած կլինեյինք,
թե վոր...

Կարմիր բանակայինները զարմացած աչքերը
չռեցին իրենց հրամանատարի և Իվանյուկի վրա:

— Դե լսի՛ տարեք դրանց,— դիմեց սպան
ավագ հեծելազորայինին.

— Իսկ յես շտապում եմ. տաք ժամանակ-
ներն են. յեթե մեկն ու մեկը մտածի...

— Անձնատու՛ւր, սպիտակ սրիկա՛...

Վասիկան և Մատվեյը դուրս թռան թիերից:
Հարձակման պատրանքը միանգամյան հաջողվեց:
Սպիտակները միանգամից ուշքի չեկան, իսկ յերը
իրենց հավաքեցին՝ արդեն նրանցից վեցը ընկել
էին սպանված: Յերեքը հապճեպով նետեցին
իրենց հրացանները: Յյոթերրորդը ձեռք զցեց
ատրճանակը և Վասիկայի վրա ուղղեց: Վաս-
կան թափահարեց հրացանի կոթով: Սպանված
սպայի ահաբեկված ձին վոստոնեց մի կողմ, և
վոտքով դիպավ Վասիկայի կողքին: Նա կորցրեց
հավասարակշռությունը և այն ժամանակ յոթեր-

բորդի կրակոցը թնդաց... Կարմիր բանակային Ստեպկան, նույն ականթարթում ձեռք գցելով հրացանը՝ յոթերորդին բարձրացրեց ավինի վրա, Շուտով ամենքն արդեն սպառազինված էին, Կրուտիկովից և Իվանյուկից բացի:

Միայն մի ականթարթ խավարն ասես թե սքողեց Վասիլայի հայացքը: Արագորեն գիտակցելով բոպեյի լրջութունը, նա յուրայիններին գոռաց.

— Ձիերն առեք:

Յեւ ինքը վերցրեց ոպայի ձիու սանձը:

— Քաշ տվեք զնդացիին ետեղ, — ինձ մաս:

Շուտով զնդացիի ձիու վրա յեր և Վասիկան տեղավորեց այն իր գոգում:

— Մատվեյ, — գոռաց նա հրամայաբար:

Այդ բոպեյին Կրուտիկովն իրեն հավաքեց, և հենվելով հենց նոր վերցրած հրացանին՝ ասաց.

— Յես եմ այստեղ հրամանատարը, Կոժուխին:

Վասիկան չայեց նրա վրա վոչնչացնող մի հայացքով և գոռաց ցատումով. —

— Լռի՛ր, կեղտոտ դավաճան: Գցիր հրացանը: Մատվեյ, դրան և Իվանուկին դիր այն յերեք գերինների շարքում: Քշիր նրանց մեր յետևից, ետեղ Բուխտայի հետ կմիանանք: Լավ մտիկ տուր, հենց վոր մի փորձ անեն փախչելու՝ տեղն ու տեղը... — Յեւ ղառնալով յուրայիններին հրամայեց.

— Իմ հետեից ընկերներ, շուտ:

Նրա ձին արշավեց և մի քանի վոստոլունով կտրեց վողջ մարգագետինը, նրա յետեից սուրացին մյուսները:

Կրուտիկովը վասկայի վոչնչացնող խոսքերի վրա, հրացանը բաց թողեց. գենքը ընկավ սպանված սպայի կրծքին:

Մատվեյը հրամայեց.

— Բոլոր գերիները մի շարք կանգնեն:

Յերեք սպիտակներ կանգնեցին:

— Ինչի յեք դանդաղում, Կրուտիկով, Իվանյուկ, — ինչպես ասված՝ ե կգնդակահարեմ, — և նա ձեռքը հրացանի բլթակին տարավ:

Յերկուսը, թե Կրուտիկովը և թե Իվանյուկը պաղատալից հայացքը բարձրացրին դեպի Մատվեյը, ճգնելով նրա մեջ գտնել իրենց քիչ առաջվա ընկերոջը, բայց նրա հայացքը սառն ու անթափանց եր, իսկ աչքերում վառվում եյին ատելության կրակները: Կրուտիկովը և Իվանյուկը շտապով հրամանը իրագործեցին:

— Հետդարձ, — հրամայեց Մատվեյը: Յեթե մեկը առանց թույլտվության շրջվի, — տեղն ու տեղը կպռկի, — գոռաց Մատվեյը ապա թեքվեց սպայի վրա:

Հանելով նրա գրպանից բոլոր թղթերը, արձակելով ատրճառակն ու թուրը նա հեծավ ձին,

Ատրճանակի փողը նրանց վրա ուղղելով հրամայեց.

— Բայլերով առաջ, մտրշ, Գնալ առանց դեսդեն նայելու, թե չե...

Անտառում նորից իջած լուսթյան մեջ լսելի յեր հինգ մարդու վախկոտ և անհաստատ քայլերի ձայնը, նրանցից յերեքը գերված սպիտակներ, իսկ յերկուսը նախկին կարմիրներ եյին։ Այդ քայլերին հյուսվում եր Մատվեյի ձիու սմբակների դուփյունը։

V

Դեռ իր արշավի միջոցին՝ Վասկան պուրակի լույսերում ճանապարհի վրա շարժում նկատեց։ «Ձենք հասնի, — անցավ նրա մտքով և սիրտը դրանով լցվեց։ Յեթե ժամանակին չհասնես և գրավեն պուրակը, ել ի՞նչ պիտի անես։ Այստեղ անտառում նրանց առաջը չես առնի, քանի վոր տաս քայլի վրա անգամ հրաձգություն չիլինի. — հարկավոր ե հասնել. — վճռեց նա և ել ավելի թափով քշեց ձին։ Մինչև բացատը մնաց քսան քայլ։ Վասկան ցատկեց գետին։ Գնդացիքը զրկած, նա ճանապարհի կողքով սլացավ, թողնելով մենակ իր ձին։ Նրա կարմիր բանակայինները մնացին ուրվոր, — յետևում։ Յերք Վասկան ճանապարհի կողքով դուրս յեկավ պուրակը, նրա աչքերի առաջ բացվեց հետևյալը։

Սպիտակների գորասուլնը գյուղի առաջ շար-
վում եր, անտառին մոտենում եր մի վաշտ,
յերեսուն մարդուց՝ ինչպես յերևում ե պահա-
կախմբի մի մասը: Մի քանի ըոպելից նրանք
անտառը կձգվեն: Վասկան տենդային արագու-
թյամբ կարգի յեր բերում գնդացիքը: Թուփն իր
սաղարթով ծածկում եր նրան, և դա թույլ եր
տալիս գոնե մի ըոպելյաչափ անտես մնալու
հույս ունենալ: «Կարողանամ գոնե Մաքսիմը
սարքի բերել», այդ միտքն եր նրա մեջ նստել
և նա ձեռքով արագորեն ժապավենն եր ուղղում:
Վասկան նույնիսկ չնկատեց, վոր արյունը հո-
սում եր վերնազգեստից, կաթում գնդացիքին:
Նա շտապում եր: Յեւ յերբ սպիտակների վաշտի
կեսը ձգվեց անտառամեջ՝ նա աչքերը նշանակետի
կտրվածքից հառեց նրանց վրա: Հատիկը վոս-
տոստեց ինչպես կաթիլ ջուրը ջեռուն կասկա-
րայի վրա:

— Այ յես քո... թքած, և Վասկան սեղմեց
սղնակը:

— Տրա-տա-տա-տա:

Կրակն ընկավ հենց ուղիղ գորասյունի մեջ:
Լիակատար անսպասելիությունը և գուցե կրակի
պատահական դիպուկությունը առաջ բերեց իսկա-
կան խուճապ: Վոստոստելով վիրավորների և
սպանվածների դիակների վրայով՝ սպիտակները

խելագարները պես փախան դեպի գյուղը: «Հե-
ծելագոր, հեծելագոր», — գոռաց ինչ վոր մեկը և
խկապես՝ ճիշտ այդ ժամանակ պուրակից դուրս
թռան փրփրակալած և մոլեգնած ձիերի վրա
Վասիլայի կարմիր բանակայինների խումբը:

— Կանգնել, — կարծես իր խոսքի վորոտով
շանթահարեց նրանց Վասիլան: Տղերքը զսպեցին
ձիերին: Վասիլան հրաման տվեց:

— Գրողը ձեզ տանի, չերևալ: Զիերը քաշեք
անտառը և հրացանը պատրաստ... Գրավեցեք
պուրակը: Ժապավեն ինձ ժապավեն: Վերջին
խոսքերին՝ Վասիլան փախչողների վրա յերկու
հերթով կրակեց, իսկ գյուղից դուրս գտնված
գորասյուլները վրա թռուցիկ կրակ թափեց:
Յեռեսուն մարդուց գյուղը հասան յերեքը: Վաս-
իլան դադարեց կրակել:

Այդտեղ նա նկատեց, վոր գնդացիքը կարծես
նորից ներկվել ե: Կանաչավուն գույնը կարմրի
յեր փոխվել: Հետո նա նկատեց վոր արյունը
ծնկներով վերնագգեստից ծորում ե, վոր մատ-
ները մածուցիք են: «Հրաշալի յե» — մտա-
ծեց նա: Հրաշալի յեր նրա համար, վոր չեր իմա-
նում թե վորտեղից ե հոսում արյունը: Իսկ գլուխը
արդեն մաղում եր և աչքերը վարդագույն մշու-
շով եր ծածկվում: Հավանաբար վիրավորված
եմ, — անցավ նրա մտքով, իսկ դրան հետևեց մի

ուրիշ, ավելի սպառնալից միտք. — Վթամանակը, մինչև ժամը 10-ը հարկավոր ե անտառի մուտքի մոտ դիմանալ. բայց ո՞վ կասի թե վոր ժամն ե: Վասկան դռուաց տղերանցը:

— Տղերք, ժամը, իմացեք վոր ժամն ե:

Բայց ո՞վ, վորտեղից կարող եր իմանալ. վոչ մեկը, բացի կրուտիկովից ժամացույց չուներ:

— Այ յես ըսենց ու ընենց... Այ թե ժամացույցի գինը վորտեղ ե թանգ... Եստեղ դրանց. — հայհոյեց Վասկան և նույն րոպեյին կարծես նրա սրտում սկսեց կորեկ լցվել: Վասկան լարված վիճակում սառեց-մնաց:

Մշուշը ցրվեց: Վասկայի աչքերի առաջ մաքուր և վողորկ սարահարթ ե: Դենը գյուղն ե, իսկ գյուղում սարսափով իրար են խառնվել սպիտակները: Ավելի հեռուն, աչքը ուր վոր ձգում ե գնդացիւրների հեռավոր ադմուկն ե: Շուտով նա ձուլվեց մի ուրիշի, իսկ հետո ասես թե համազարկի: Սիրտը կարծես թե վեր թռավ և ջարդվեց կրծքի հզոր և արնոտ պատերին խփելով:

— Բոլխտա, Բոլխտա, — փոխված ձայնով, ուրախացած և վայրի գոռաց Վասկան: — Բոլխտա, — պա-րա-վհգ:

Յեւ Վասկա Կոժուխինը դողդողաց ու ուշադնաց ընկավ գնդացիւրի վրա: Նա վոչ լալիս եր, վոչ ասես ծիծաղում:

Բուխտան իսկապես վոր հարավից առաջ խաղալով, կտրեց սպիտակների փախստյան բոլոր ճանապարհները: Նրա աջ թևը արդեն Յերկաթե դիվիզիայի հետ անմիջական կապ հաստատեց: Նա մի վաշտով գրավեց յերեք գյուղ և վոչնչացրեց մոտ մի դուռդ սպիտակներ: Հարկավոր եր հաղթահարել վերջին արգելքը, — գլուխ բերել Պրուդնիկա գյուղի սպիտակների պաշարումը: Հաշիվը ճիշտ դուրս յեկավ: Սրահետը վորպես նահանջի և բուխտայի վաշտի մի թևին կամ թիկունքին հարվածելու միակ ճանապարհ՝ ապահովված եր կարճ ժամանակով ուղարկված զորամասով: Հրաձգության հարմարությունը, վորը չեր թույլ տալիս հակառակորդին ուժերի քանակն իմանալ՝ հնարավորություն եր տալիս վաշտին անհրաժեշտ ժամանակ դիմանալ: Բուխտան համարձակ եր գործում: Նա անսպասելի կերպով յերևում եր թշնամու դեմ այնտեղ՝ ուր նրան յերբեք չեյին սպասում: Հարվածն ուղղելով հակառակորդի թույլ և զգայուն տեղերը, Բուխտան արագ դիմում եր դեպի հաղթանակը: Նա արդեն հարավից իջնում եր գյուղի վրա: Անտառի կողմից միաժամանակ սկսած գործողությունները, առաջ ուղարկած հեծյալ հետախույզ խմբի կործանումը, իսկ հետո նաև հետևակ խմբի

վոչնչացումը միանգամայն խառնեցին սպիտակ-
ների հաշիվները: Գյուղում խուճապ և անվճռակա-
նություն եր տիրում: Բայց և այնպես մի գորասյուն
մի դասակի ուժով, բաժանվեց և ուղղվեց դեպի
անտառը: Շուտով նա կարգավորեց իր ուժերը,
մաքտական գործողությունների համար:

Յերբ Վասկան գլուխը գնդացիից բաժանեց
նրա աչքերում սկսեցին թռչկոտել մոթեղներ: Նա
ճգնեց շուրջը նայել՝ բայց մշուշը աչքերին ավելի
թանձրացավ, իսկ ձեռները կարծես գնդացիի
վրա ելին բուսել, արյունից փակչել ելին, ասես
կլեյվել:

— Գրողը տանի, — հայհոյեց Վասկան և աչքը
ձգեց կտրվածքին:

Նորից ճարճատեց գնդացիի, իսկ նրա հետևից
Վասկայի գորամասի համազարկը: Սպիտակների
շարքերը սրբված են: Նրանց շարժման մեջ շփո-
թություն ընկավ: Մի քանի խմբակներ պառկե-
ցին սարահարթին, բայց նա հավասար եր ինչ-
պես սեղան և միայն մի փոքր անտառի կողմից
զառելվայր եր: Գնդացիի լավ եր հնձում, թեպետ
և չարաճճի հատիկը Վասկայի աչքին թռչկոտում
եր աղջկա նման:

— Մի ժապավենը հավանաբար մոռացանք, —
ասաց Ստեփանը, նետելով տուփը Վասկայի մոտ:
Վասկան աչքերը հարցական չռեց:

— Դու վիրավորված ես... Ախ գրողը տանի, վիրակապ ել չկա, ես ինչքան արյուն ե գնացել:

Յեւ մի ականթարթում Ստեփանը իր շապիկը պատռեց, սկսեց Վասիլայի կուրծքը կապել: Վասիկան չէր դիմադրում բայց ձեռքը գնդացիներից չէր հեռացնում և միայն հայհոյում եր ժապավենի համար:

— Գրողը տանի... մտածեցին... թե ինչի մասին...

Ստեփանի կուրծքն ամուր ձգեց, իսկ Վասիկան հրաման տվեց.

— Մատվեյ, քեզ տեսնեմ, հը'... Տղերք... Բուխտան երեսեղ գեղումն ե արդեն:

Իսկ ինքը նորից խոնարհվեց գնդացիներին և անցքը փնտռեց: Մի վայրկյան վոչնա այն ե կորավ, վոչ այն ե աչքով ընկղմվեց մշուշի մեջ: Վասիկան տազնապած ձեռքերով խարխափում եր: Հանկարծ... Մի քանի գնդացիները գյուղից դուրս վոչ հեռու իրար ձուլեցին իրենց հատու կափկափոցը: Վասիլային թվաց վոր իրեն հասավ Բուխտայի կանչը. «Առնջ, հարձակվել»: Նա աչքը ձգեց սարահարթին: Անտառից վոչ հեռու սպիտակներ կային:

«Մաքսիմ, մատաղ, քեզ տեսնեմ», և Վասիկան նոր ժապավեն մտցնելով՝ մեքենան բանի գցեց:

Համաչափ խիղճում եր գնդացիները, սպիտակների շարքերը նոսրանում եյին: Վասկան տեսավ թե ինչպես խմբակները հետ դարձան դեպի գյուղը, հետո տեսավ, թե ինչպես Բուխտայի կարմիր բանակայինները գյուղը գրավեցին: Լսեց թե ինչպես ուռան խառնվեց գնդացիների կափկափոցին: Իսկ հետո... Նորից մշուշ և այդ վարդագույն մշուշում, Վասկան շոգեմեքենա տեսավ: Ահա մթնավուն ծուխը: Վասկան թռավ թմբին. նրա վոտները ասես զսպանակներ լինեյին: Նա գծերին մոտիկ կանգնեց և ձեռքը բարձրացրեց: Նրա փոքրիկ ուսերը ցնցվում եյին, շունչը տաք ե, իսկ սիրտը ավելի արագ ե խփում, կարծես ուզում ե շոգեմեքենայի չափով գործել, բայց... Այդ ի՞նչ ե: Ընդամենը քսան քայլի վրա շոգեմեքենան հատու դանդաղացրեց իր ընթացքը և կանգ առավ Վասկայի առաջ քարացածի պես: Առաջ վազեցին ծանրաբարձ վագոնները, ցնցելով նրա սրտպատյա գորությունը և գոգոցով յետ շարտվեցին: Վասկայի բերանը բաց մնաց, իսկ մեքենավարը շոգեմեքենայից ցած թռչելով, բարձրացրեց նրան ձեռքերի վրա և անհանգիստ հարցրեց.

— Կարմիր ազգանշան: Կարող եր խորտակում առաջ գալ:

Վասկան ցնցվեց և տեսավ վոր ինքը ամբողջովին կարմիր ե: Հետո տեսավ, վոր Բուխտան

խոնհարվեց իր վրա և համբուրեց նրա բորբոք-
ված յերեսը:

VII

Կարծես տաք կռիվ չէր յեղել: Խոհանոցներն
ելի ծխում եյին: Ճաշը, վորը պատրաստված էր
սպիտակների կողմից, յեփվում էր Բուխտայի
վաշտի կարմիր հերոսների համար: Մսուրների
մոտ կանգնել եյին ձիերը և ծուլորեն խոտ եյին
վորոճում, վախենալով գլուխները տոպրակներից
դուրս բերել: Ճանճերն ու բուերը այդ որը շատ
եյին, իսկ արևը շռայլորեն բոցավառվում էր,
կարծես կամենալով լիակատար կերպով հագեց-
նել հոգնած կարմիրբանակայիններին վորոնք հենց
այդտեղ, ծառերի կարճ ստվերների տակ հանգըս-
տանում եյին:

— Շաղգամ, — հնչուն գոռաց հանաքչի և լավ
կռվող Սվախինը, — Շաղգամ, քաշ տուր եստեղ,
գարմոշկան մի եհալիս ածի, վոր քեֆներս բացվի:

Շաղգամը խոհանոցումն էր քաշ գալիս: Դա
նրա հանգստյան ամենասիրած տեղն էր: Նա մի
ինչ-վոր տարորինակ մոլությամբ ուտում էր
բոլոր շաղգամներն ու կաղամբը: Դրա համար ել
նրան կանչում եյին Շաղգամ: Յերբ Սվախինի
ձենը լսեց, նա նայեց նրա վրա և ծորացրեց.

— Համ-բե-րի:

Այսոր Շաղգամի բախտը չբանեց: Կաղամբը արդեն գցած եր կերակուրի մեջ, իսկ շաղգամները ով գիտի վոր ծակն եյին կոխել, կամ մի գուցե ուղղակի կերել եյին, վորովհետև ամենքն ել քաղցած եյին:

— Շաղգամ, ձեռ քաշի. սպիտակները շաղգամները կերան, մենք ավելի լավ կլինի բորչչի վրա հարձակվենք:

Կարմիրբանակայինները ծիծաղեցին, իսկ Շաղգամը, հայտնի չի թե ում մոքը հայհոյելով՝ հնազանդ կերպով քաշ տվեց զարմոշկան: Նրա միակ աչքը անթարթ կերպով նայում եյին դեմը, կարծես հույս ունենալով մի ընկած շաղգամ նկատել, իսկ վոտները նա ծուլորեն փռեց դեպի կարմիրբանակայինների խումբը:

— Եհ, չե խոմ չե, — բարձրաձայն ասում ե Շաղգամը և միանգամից հինգ մատներով խփում ե ստեղներին:

Գարմոշկայի ձայնը տարածվում ե շրջակայքում:

Անթարթ աչքը գետնին ինչ-վոր փնտրում ե, մատները կարծես կատաղած վոստոստում են ստեղներին, իսկ խռչափողը ձայնի լարումից դուրս ցցվում և սկսում ուղիղ կզակի տակ թռչկոտել: Շաղգամը վատ չեր յերգում, յերգում եր վարակիչ կերպով: Շուտով տասնյակ ձայներ

հյուսվեցին գարմոշկայի հուժկու և զիժ հեղեղին ու այդ բոլորին միացավ Սվախինի աշխուժ պարը:

Ամեն կողմից կարմիրբանակայինները գարմոշկայի չարաճճի յեղանակից գրավվելով, սկսեցին հավաքվել: Յեկան Ստեփանը և Մատվեյը Շաղգամը սկսեց նվագել «Աղջիկ-պարոնը»: Կալերում սպիտակ և կարմիր թաշկինակներ, գունավոր զգեստներ շարժվեցին. տղերքը և գարմոշկան գրավում էին աղջկերանցը, վոնց-վոր խորովածը կատվին: Կես ժամից հետո արդեն պարին հյուսվեցին նաև գունավոր շքազգեստներ: Զվարթ աղմուկը բոլորի սիրտը բացեց: Այդ աղմուկում կարմիրբանակայինները իրենց ամենալավ հանգիստն էին գտնում:

Յերբ Մատվեյն ու Ստեփանը յեկան, նրանց վրա Վասիլայի, Կրուտիկովի և Իվանյուկի մասին հարցեր թափվեցին: Ստեփանին սկսեցին կծու կերպով ծաղրել:

— Եդ վոնց գերի ընկար: Յերեի հենց իսկույն ձեռքերդ բարձրացրել ես, հա-հա-հա:

Ստեփանը չեւր վիրավորվում: Յերբ գարմոնխտը լռեց, նա Մատվեյի հետ ամբողջ ճշմարտությունը Կրուտիկովի և Իվանյուկի մասին պատմեց:

— Դե, Կրուտիկովն ու Իվանյուկը... նրանց բանը բուրդ է: Բուխտան նրանց ձեռքից բաց չի թողնի: Մենք եւ չենք թողնի:

Այդ բոպեյին փողհարը շեփորից հավաքման ազդանշան: Բոլորը սպասում էին ճաշի ազդանշանին, իսկ արի տես... Ձլինի նորից յելույթ ելինելու: Կարմիրբանակայինների դեմքին տարակուսանքոտ հարցում կար: Իսկույն լուսթյուն տիրեց: Շաղգամը առաջին անգամ աջքը թարթեց և զարմոշկան ուսից վար բերեց: Դրա փոխարեն հրացանը գցեց ուսերին և վերջին անգամ աջքը ման ածեց իր շուրջը: Բայց այս անգամ ել անհուսալի յեր: Շաղգամ չկար, Վաշտը հավաքվեց գյուղից դուրս սարահարթին. Հենց եզտեղ բերին նաև յերեքհարյուր սպիտակ գերիներին: Բուխտայի ոգնական Վարոնովը հրաման եր տալիս:

— Շար-վեյ, հավ-սար:

Վաշտը չորս-չորս շարվեց, դեմն ել ութական գերիները շարվեցին: Ավելի հեռու ձիերի վրա պահակներն են: մեջտեղը դատարկ ե: Գյուղից դուրս ե գալիս Բուխտան, նրա հետևից ել չորս սանիտարներ բերում են պատգարակ: Նրանց հետևից յերկու պահակներ հրացանները պատրաստ պահած բերում էին Կրուտիկովին և Իվանյուկին: Նրանց դեմքը տափակ եր, անկենդան, իսկ շարժումները անկամ և թույլ: Իրենց սեփական հանցագործության ծանրությունն, ինչպես մի անտեսանելի և ծանր բեռ՝ ճնշում եր նրանց:

Այդ ծանրությունից նրանք կքվել եյին, ձգել եյին վզերն ու ուսերը և անմիտ կերպով նայում եյին վտառներին: Բուխտան գնում եր պատգարակի կողքով: Հոնքերը յեկել եյին աչքերի վրա: Դեմքն ինչպես բրոնզեղեն մի ձուլվածք՝ սառել եր մի ծանր վճռականությամբ: Իսկ աչքերը չափում եյին այն տարածությունը, վորը բաժանում եր նրան հավաքույթից: Յերբ Վարոնովը նրան նկատեց՝ հրաման տվեց.

— Հանդարտ.

Բուխտան կարճ և հնչուն նետեց.

— Բարեւ, արծիւներ:

Միահամուռ պատասխանը ցնցեց շրջակայքը և արձագանքեց հեռու անտառից: Բուխտան նշան տվեց, նասիլկան վար դրին: Բոլորը ճանաչեցին Վասկային: Նա անշարժ պառկած եր: Գունատությունը ծածկել եր նրա դեմքը և շրթունքները տենդային կրակով այրվում եյին: Յերբ վոր վողջույնները թնդացրին ողը, Վասկան քացեց աչքերը. նա տեսավ Բուխտայի դեմքը, վոր կարծես գորշավուն պողպատի գույն եր առել և աչքերը կարծես գնդակներ եյին շաղ տալիս: Վասկան ժպտաց և իջեցրեց կոպերը: Մյուս ակնթարթում նա արդեն տեսավ իր թռչող շոգեմեքենան... Ինչպես յերազի միջից նա լսեց նրա յերկաթե ծանր մղիչների դղրդոցը:

— Ահա ձեր առջև... Յերկուսը... Նրանք վատ-
թար են մյուսներին... Սպիտակներից... Յեթե
այսոր նրանք սպիտակ են, կարող են դեռ վաղը
դառնալ կարմիր, քանի մոր նրանք խաբված են
գեներալներից։ Նրանք վաղը կարող են լինել ձեզ
հետ։ Վորովհետև ձեր գործը, դա ճնշվածների և
կեղեքվածների գործն է... Բայց այս յերկուսը...
նրանք մեզ հետ ելին... Նրանք գնում ելին մեր
դրոշակի տակ։ Իսկ այսոր... Նրանք ցեխում
կոխտանցին այդ դրոշակը... Հրամանը չիրագոր-
ծեցին։ Դավաճանեցին ընկերներին։ Նրանք մեզ
հետ ելին և հեղափոխության հետ... Բայց նրանք
մեզանից հրաժարվեցին... ամենաանամոթ ձևով,
ամենից անելի դավաճանական ձևով, և... դար-
ձան հեղափոխության թշնամի։ Մենք նրանց
հավատում ելինք։ Նրանք մեր այդ հավատը
ծաղրի առան և մենք պիտի նրանց դատենք...
Բայց մենք պիտի դատենք և ուրիշին։ Ահա տա-
քության մեջ, կրծքից վիրավոր պառկած և
վասկա Կոժուխը... Նա աշխատավոր ժողովրդի
ճշմարիտ ղավակն է...

Շոգեմեքենայի մղիչները թափով ելին աշխա-
տում։ Վասկան չեր կարող վորսալ նրանց մե-
տադե չափը։ Միայն առանձին վարկյաններ
դրոշմվեցին նրա հիշողության մեջ և անջնջելի
հետքեր թողին։

— Անշեղ կերպով նա հանդես բերեց հերոսություն և նախաձեռնության... Իր վրա վերցրեց հանձնարարված գործի պատասխանատվությունը: Արյունահոս վիճակում նստած գնդացիների մոտ... Յես նրա գտա այնտեղ ուշքը կորցրած... Յես ուժով պոկեցի նրա ձեռքերը գնդացիներից: Նրանք կարծես թե ձուլվել էին գնդացիության թաթին: Ինչպես պիտի հեղափոխությունը դատի նրան... Հեղափոխության անունից յես տալիս եմ նույն այդ հեղափոխության խորհրդանիշը, — Կարմիր Դրոշի շքանշանը:

Վասկան բացեց աչքերը: Մի ակնթարթ յերեվաց Բուխտայի դեմքը ձեռքին Կարմիր Դրոշի շքանշան, — ինչպես Լենինի նրան տված յերկու շքանշանները... Հետո նա շքանշանը զգաց իր կրծքին: Յեւ զգաց ինչ-վոր մեկի շրթունքների հպումը, իր բորբոքված ալոտերին, Վասկան ել վոչինչ չի հիշում, վորովհետեւ մշուշը լույսը սքողեց: — Բայց և այնպես շոգեմեքենայի մղիշները բանում էին:

— Իսկ այս յերկսին... դատեցեք...

Մի ակնթարթ ողում սպառնալից մի լռություն կախվեց: Բայց միայն մի ակնթարթ, և հետո մի քանի հարյուր ձայների հուժկու աղաղակով ընդհատվեց:

— Մ ան:

Մի բոպեյում վերակարգավորված վաշտն իր ճակատով դարձավ դեպի անտառի պուրակը։ Յեւ վասկայի մեջ դրոշմվեց Բուխտայի շարժումը։

— Վաշտ... Կրակ։

Հետո վասկան չգիտես թե ինչու կեռասենին տեսավ... վորպես թե նա Մալանիայի վարսավիճերն է վորորում։ Իսկ նա այնպես փարթամ, այնպես այրող է, և թվում է վոր նրանից ազատության, դաշտերի և զեփյուռի բուրմունք է տարածվում... Վասկան ինքնամոռացության մեջ ընկավ և... Մալանիայի գլուխն իր կրծքին դրեց։ Իսկ նա, — ակ, ինչ չարաճճին է, — խաղում է իր խոպոպիկներին հետ, կարծես թրթռացնել է ուզում նրանց վրա։ Հանկարծ չգիտես թե ինչու, նորից շոգեմեքենայի ծանր մղիչները դրդրդում են...

— Ճգնաժամն անցնում է... Կենդանի յե մնալու։

Վասկան աչքերը բաց է անում, նրա առաջ Բուխտայի և վաշտի բժշկի դեմքերն են։

— Մի քիչ ջուր լինե՛ր, — խնդրում է նա անհամարձակ։

Իսկ գյուղից դուրս ծիծաղում և լալիս եր գիծ դարմոշկան։ Շաղգամը վարակիչ և այնպես լավ յերգում էր։ Նրա անթարթ, միակ աչքն այնուամենայնիվ այդ ուրը յերեկոյան դեմ գտավ մի շաղգամի կտոր։



ՊԱՀԱՆՁԵՑԵՔ

ՄԵՐ ԳՐԱՑՈՒՑԱԿԸ, ՎՈՐ

ՈՒՂԱՐԿՎՈՒՄ Ե ԶՐԻ.

ԴՐՄԵԼ՝ Москва, Никольская, 10.

ЦЕНТРИЗДАТ.



ԳԱՍ Հիմնարար Գիտ. գրադ.



FL0043139

12 400.

2559

A 723



ТКАЛИЧ-ДНЕПРОВСКИЙ

Закон революции

(Перев. с русск.)

На армянском языке

ЦЕНТРАЛЬНОЕ ИЗДАТЕЛЬСТВО НАРОДОВ СССР.
Москва, центр, Никольская, 10.